ДОТРИМАННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Аналітичний звіт за результатами моніторингу порушень цифрових прав в Україні у 2019–2021 роках

ГО «Платформа прав людини»

ДОТРИМАННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Аналітичний звіт за результатами моніторингу порушень цифрових прав в Україні у 2019–2021 роках

ГО «Платформа прав людини»
Київ
2021

Дотримання цифрових прав в Україні. Аналітичний звіт за результатами моніторингу порушень цифрових прав в Україні у 2019 – 2021 роках / Опришко Л., Бурмагін О. – Київ: ГО «Платформа прав людини», 2021. – 24 с.

ПЛАТФОРМА
ПРАВ ЛЮДИНИ

Аналітичний звіт підготовлено в межах проєкту «Моніторинг ситуації з Інтернет Свободами в Україні», що реалізується ГО «Платформа прав людини» за фінансової підтримки American Bar Association Rule of Law Initiative в Україні (ABA ROLI UKRAINE).

ABA
AMERICANBARASSOCIATION
Rule of Law Initiative

Видано ГО «Платформа прав людини»
м. Київ, 2021
www.ppl.org.ua

ЗМІСТ

І. ВСТУП

Громадська організація «Платформа прав людини» (далі – ППЛ) розпочала щомісячний моніторинг порушень цифрових прав в Україні у травні 2019 року. Це був невеличкий проєкт, який на той час підтримала міжнародна організація Counterpart International. Він завершився у вересні 2019 року.

Втілення зазначеного проєкту показало важливість відслідковування негативних тенденцій, пов'язаних із порушенням та/чи обмеженням прав людини у цифровому середовищі, відсутністю можливості їх ефективно захистити. Воно допомогло сфокусувати увагу громадськості на чітко визначених проблемах. Стала очевидною й потреба у здійсненні відповідного громадського контролю за діями влади у цій царині та у напрацюванні рекомендацій з усунення чи хоча б мінімізації виявлених загроз.

Незважаючи на те, що згаданий проєкт був короткостроковим, він поклав початок проведенню масштабнішого дослідження, яке стартувало у квітні 2020 року за підтримки Counterpart International (по серпень 2020 року включно), Freedom House в Україні (вересень 2020 року – квітень 2021 року) та ABA ROLI Ukraine (із травня 2021 року).

Результати цього моніторингу, як і попереднього, щомісяця відображаються в Індексах порушень цифрових прав[1], які оприлюднюються для широкої аудиторії.

Виявлення існуючих типових порушень та відслідковування негативних тенденцій у сфері цифрових прав людини спонукали експертів ППЛ до підготовки аналітичних матеріалів на тему «Судова практика у справах про поширення інформації в інтернеті»[2] (2020 рік), до участі у напрацюванні Рекомендацій щодо покращення ситуації зі свободою вираження поглядів онлайн в контексті інтересів національної безпеки[3] (2021 рік), а також до підготовки низки статей та заяв щодо порушення цифрових прав в Україні.

У цьому звіті ми узагальнюємо результати моніторингу цифрових прав за травень – вересень 2019 року та за квітень 2020 року – серпень 2021 року, тобто майже за два роки спостережень, і викладаємо рекомендації щодо кроків, які, на наш погляд, необхідно зробити для покращення ситуації у зазначеній сфері.

1 https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav
2 https://bit.ly/3yZZOpW
3 https://bit.ly/37TGezt

II. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕНЬ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ У 2019–2021 РОКАХ

Узагальнено ситуацію з дотриманням прав людини в цифровому середовищі в Україні у період з травня по вересень 2019 року та у квітні 2020 року – серпні 2021 року можна охарактеризувати таким чином.

За цей період моніторингу експертами ППЛ зафіксовано:

За п’ять місяців моніторингу у 2019 році команда експертів ППЛ зафіксувала **25 фактів** порушень цифрових прав загального характеру, з яких 6 прецедентів стосувалося 260 вебресурсів (із них 2 порушення були триваючими і стосувалися 240 вебсайтів та мереж) та 19 – порушень цифрових прав, які були пов’язані із виборчим процесом. Крім того, було виявлено 46 фактів порушень цифрових прав індивідуального характеру, з яких 36 випадків стосувалися порушення права на свободу вираження поглядів, а 10 – порушення права на приватне життя та захист даних у цифровому середовищі. Виявлено також 28 загроз для свободи слова та права на приватність в інтернеті в Україні.

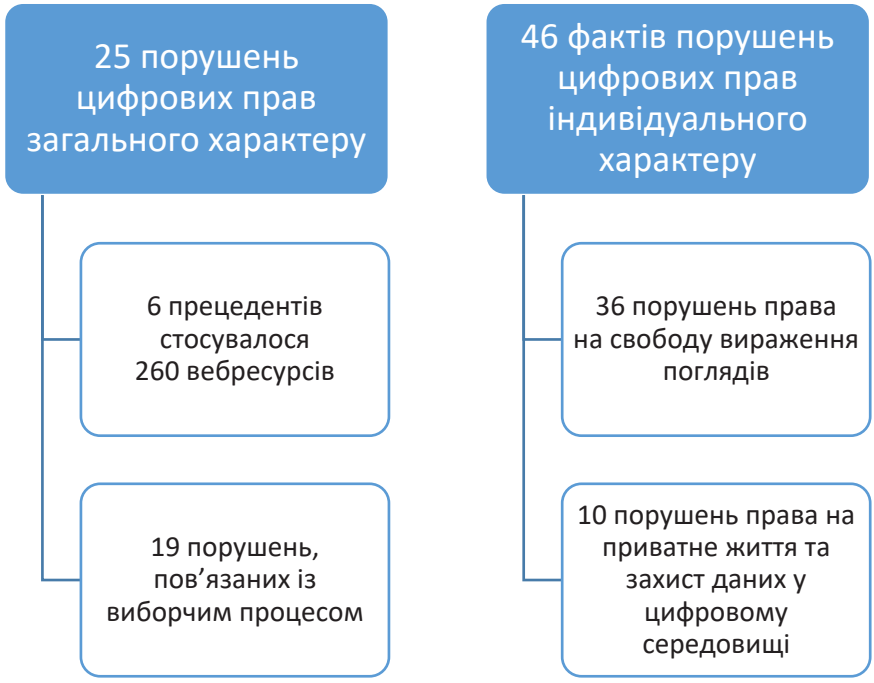

Виявлено також 28 загроз для свободи слова та права на приватність в Інтернеті в Україні.

Тенденції, виявлені в 2019 році, збереглись та навіть розвинулись у 2020–2021 роках. Це наочно демонструють такі факти.

За період із квітня 2020 року по серпень 2021 року експертами зафіксовано 11 порушень цифрових прав загального характеру у зв'язку з обмеженням доступу до певних вебресурсів та мереж, яке відбувалось на підставі Указів Президента України. Ці порушення є триваючими у часі (відповідно до строків встановлення обмежень), тому їх облік ведеться окремо.

Наразі чинними є Укази Президента України, якими введено в дію рішення РНБО щодо блокування вебресурсів, а саме:

– від 21 серпня 2021 року № 379/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[4], згідно з яким застосовано «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом» (мається на увазі Закон України «Про санкції»), у виді блокування інтернет-провайдерами доступу до 14 (чотирнадцяти) вебресурсів, у тому числі до їх субдоменів;

4 https://www.president.gov.ua/documents/3792021-39757

- від 21 серпня 2021 року № 378/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[5], згідно з яким застосовано «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом», у виді заборони інтернет-провайдерам надавати послуги з доступу користувачам мережі Інтернет до 8 (восьми) вебресурсів/сервісів, у тому числі до субдоменів;
- від 20 серпня 2021 року № 376/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[6], згідно з яким на трьох юридичних і трьох фізичних осіб накладено інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим Законом України «Про санкції», у виді блокування інтернет-провайдерами доступу до 5 (п'яти) вебресурсів, у тому числі до їх субдоменів;
- від 20 серпня 2021 року № 375/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», згідно з яким накладено «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом», у виді блокування інтернет-провайдерами доступу до 13 (тринадцяти) вебресурсів, у тому числі до їхніх субдоменів (https://sharij.net та інші);
- від 23 липня 2021 року № 304/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 липня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[7], згідно з яким застосовано такий вид санкцій, як заборона інтернет-провайдерам на надання послуг з доступу користувачам мережі Інтернет до 12 (дванадцяти) вебсайтів;
- від 24 червня 2021 року № 266/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[8], згідно з яким застосовано такий вид санкцій, як блокування інтернет-провайдерами доступу до вебресурсів, у тому числі до їх субдоменів, до 62 (шістдесяти двох) вебсайтів;
- від 24 червня 2021 року № 265/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[9], згідно з яким заблоковано ще 15 (п'ятнадцять) вебсайтів;

5 https://www.president.gov.ua/documents/3782021-39753
6 https://www.president.gov.ua/documents/3762021-39745
7 https://www.president.gov.ua/documents/3042021-39449
8 https://www.president.gov.ua/documents/2662021-39265
9 https://www.president.gov.ua/documents/2652021-39261

- від 21 травня 2021 року № 203/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[10], яким застосовано такий вид санкцій, як «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим Законом», а саме блокування інтернет-провайдерами доступу до низки вебресурсів, у тому числі до їх субдоменів, і заблоковано 468 вебресурсів;
- від 3 квітня 2021 року № 140/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 квітня 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[11], яким заблоковано доступ до 2 (двох) вебресурсів та інших доменів, які будуть використовуватися однією з російських юридичних осіб;
- від 23 березня 2021 року № 109/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[12], яким заблоковано доступ до 20 (двадцяти) вебресурсів;
- від 14 травня 2020 року № 184/2020, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2020 року «Про застосування, скасування і внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»[13], яким застосовуються, скасовуються і вносяться зміни до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), запропонованих Кабінетом Міністрів України і Службою безпеки України. У такий спосіб заблоковано 240 вебресурсів.

Ці Укази продовжують критиковану раніше практику блокування вебсайтів на підставі Указів Президента України від 15.05.2017 року № 133/2017[14], від 14.05.2018 року № 126/2018[15] та від 19.03.2019 року № 82/2019[16].

Загалом за підрахунками експертів ППЛ та ГО «Лабораторія цифрової безпеки», які входять до Коаліції «За вільний Інтернет», на момент написання цього звіту на підставі указів Президента України шляхом накладення санкцій заблокованими залишаються **687 вебресурсів[17].**

Крім того, у квітні 2020 року – серпні 2021 року зафіксовано **6 судових рішень про блокування вебресурсів**, які ухвалено, незважаючи на те, що такий засіб забезпечення кримінального провадження не передбачений Кримінальним проце-

10 https://www.president.gov.ua/documents/2032021-38949
11 https://www.president.gov.ua/documents/1402021-38381
12 https://www.president.gov.ua/documents/1092021-37481
13 https://www.president.gov.ua/documents/1842020-33629
14 https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850
15 https://www.president.gov.ua/documents/1262018-24150
16 https://www.president.gov.ua/documents/822019-26290
17 Див., зокрема: М. Дворовий «Санкції та блокування веб-сайтів в Україні: як непомітно відкрити скриньку Пандори», аналітичний звіт, с. 11, режим доступу: https://dslua.org/wp-content/uploads/2021/06/Sanctions_and_Internet_UPD_2.pdf, з урахуванням доповнень, викладених в Індексах порушень цифрових прав та цьому звіті.

суальним кодексом України (КПК України). В результаті **у зазначений спосіб заблоковано 796 вебресурсів**.

Разом із тим кількість реально заблокованих на підставі судових ухвал вебсайтів та інших джерел інформації в інтернеті (телеграм-каналів тощо) невідома, зокрема, й через те, що не всі судові рішення оприлюднюються у Єдиному державному реєстрі судових рішень. Про деякі блокування стає відомо лише через певний час із рішень апеляційних судів про скасування ухвал судів першої інстанції, як, наприклад, у справі № 757/17012/21-к[18]. Тому наразі ми можемо говорити лише про кількість виявлених судових блокувань, розуміючи, що обсяг такого типу порушень цифрових прав є значно більшим.

У зазначений період виявлено й **інші порушення цифрових прав загального характеру**. Таких фактів було 9 (дев'ять). Вони стосувались обмеження доступу до певних вебсайтів на інших, ніж зазначено вище, підставах (недотримання вимог мовного законодавства, обмеження використання певних вебсайтів для дистанційної освіти тощо) та порушень права на приватність в інтернеті (зокрема, обробка персональних даних під час пандемії коронавірусної хвороби для інших цілей, ніж вони збирались, без відповідної згоди осіб тощо).

Всього у період з квітня 2020 року по серпень 2021 року зафіксовано **26 порушень** цифрових прав загального характеру.

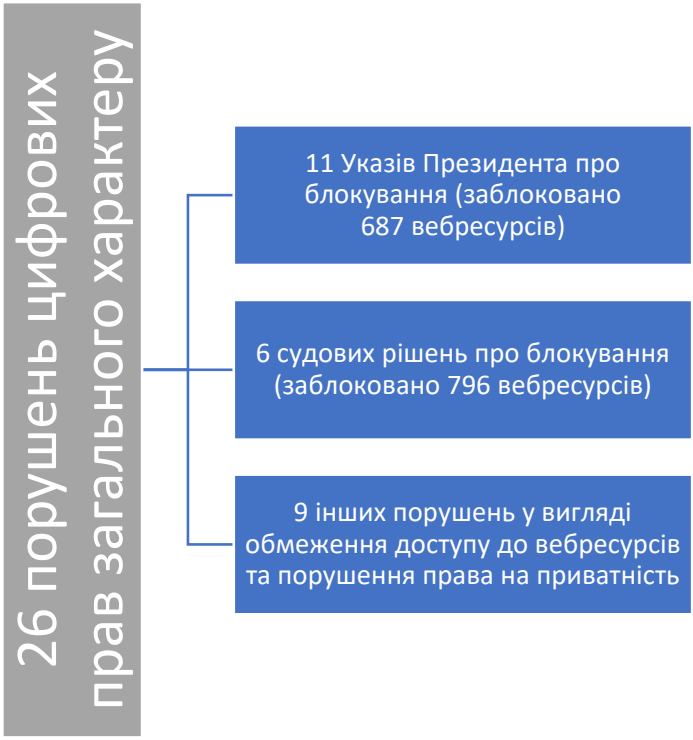

18 https://reyestr.court.gov.ua/Review/98986024

Крім порушень цифрових прав загального характеру, мали місце й відповідні порушення прав людини в цифровому середовищі **індивідуального характеру**.

За квітень 2020 року – серпень 2021 року зафіксовано **335 порушень** цифрових прав індивідуального характеру, з яких: **304 випадки порушення права на свободу вираження поглядів у цифровому середовищі та 31 факт порушення права на приватне життя та захист даних**.

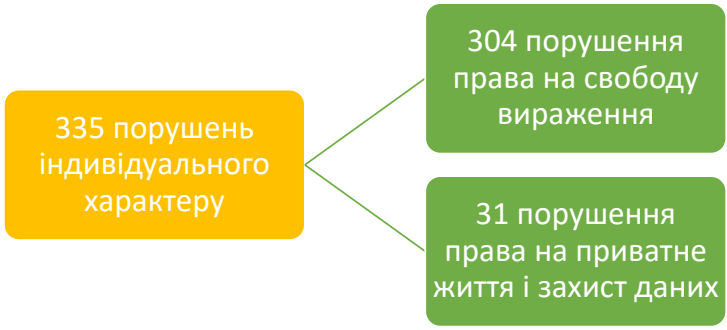

Серед порушень цифрових прав індивідуального характеру у вигляді порушення права на свободу вираження поглядів в інтернеті найпоширенішими в середині 2020 року були порушення, пов'язані із притягненням до адміністративної відповідальності за поширювання неправдивих чуток стосовно коронавірусної хвороби. Однак з осені 2020 року кількість таких справ почала стрімко знижуватись, і наразі зазначені правопорушення практично не фіксуються.

Типовими порушеннями цифрових прав індивідуального характеру у вигляді порушення права на свободу вираження поглядів є:

- погрози, напади та цькування в інтернеті, тиск на журналістів;
- ухвалення судових рішень про застосування таких способів правового захисту, як спростування та видалення (або про заборону поширення, блокування тощо) спірних відомостей, без обґрунтування необхідності в цьому та без необхідного правового підґрунтя для застосування зазначених способів правового захисту або всупереч вимогам закону, в тому числі покладення обов'язку видалення з вебресурсу достовірної інформації;
- неналежне розмежування фактів та оціночних суджень;
- надто широке тлумачення принципу презумпції невинуватості, використання її як інструменту обмеження права на свободу вираження;
- покладення обов'язку оприлюднити спростування, зміст тексту якого суперечить суті зазначеного способу правового захисту;
- зловживання процедурою встановлення фактів, що мають юридичне значення, для визнання недостовірною та спростування спірної інформації;
- злами сайтів та/або спотворення текстів публікацій чи поширення на них недостовірної інформації;
- інші порушення.

Порушення права на приватне життя та захист даних індивідуального характеру стосувалися переважно питань:

- неналежного дотримання вимог законодавства України під час збору та обробки персональних даних особи;
- продажу державних баз персональних даних чи інформації з них;
- витоку, викрадення персональних даних, розкриття персональних даних через необачність, інше їх незаконне поширення;
- оприлюднення інформації, що містить персональні дані та інші відомості приватного характеру, без згоди особи;
- відмови у видаленні незаконно поширених персональних даних тощо.

Окрім того, у зазначений період **виявлено 181 факт, що вказує на існування потенційних загроз** для цифрових прав в Україні. Серед них:

- законодавчі ініціативи, які несуть в собі загрозу обмеження чи порушення цифрових прав;
- поширення спам-розсилки, шкідливого контенту та програмного забезпечення;
- незаконний збір персональних даних мобільними пристроями та програмами;
- вразливості програмного забезпечення, які створюють можливості незаконного збору персональних даних;
- DDOS-атаки на вебсайти та дата-центри, які потенційно можуть спричинити збій в роботі вебсайтів, інші збої в роботі вебресурсів;
- злами акаунтів[19];
- поширення спотвореної інформації;
- вимоги про блокування та/або видалення інформації з мережі Інтернет;
- такі, що готуються атаки на сайти, платформи спільного доступу до інформації та мережеві пристрої;
- існуючі можливості втручання у приватне спілкування;
- незаконне відстеження даних користувачів соціальною мережею тощо.

19 У цьому випадку йдеться про злами акаунтів потерпілих, яких неможливо ідентифікувати.

III. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Основні тенденції, виявлені в результаті моніторингу, можна описати таким чином.

З одного боку, в Україні впроваджено механізм обмеження свободи слова в інтернеті, зокрема шляхом блокування різноманітних вебресурсів або шляхом вилучення певної інформації. З іншого боку, в нашій державі існує проблема із захистом персональних даних, накопичених органами влади, які не здійснюють належного контролю за їх збереженням. Практичні труднощі виникають також із вилученням із мережі незаконно оприлюдненої інформації приватного характеру.

Найсерйознішими, на наш погляд, загрозами для цифрових прав в Україні наразі є:

- блокування вебресурсів у позасудовому порядку шляхом накладення санкцій на підставі Указів Президента України;
- блокування вебресурсів у судовому порядку шляхом накладення арешту на «майнові права інтелектуальної власності користувачів», незважаючи на відсутність такого засобу забезпечення кримінального провадження в КПК України;
- ухвалення судових рішень про видалення спірної інформації без наведення правового обґрунтування та/або без викладення мотивів такого рішення чи з порушенням вимог чинного законодавства;
- неналежне розмежування фактів та оціночних суджень судами, внаслідок чого обмежується поширення думок;
- зловживання процедурою встановлення фактів, що мають юридичне значення, для визнання недостовірною та спростування спірної інформації;
- погрози, напади та цькування в інтернеті, тиск на журналістів;
- незаконний збір та/або поширення персональних даних;
- законодавчі ініціативи, які несуть в собі загрозу обмеження чи порушення цифрових прав;
- поширення шкідливого контенту та програмного забезпечення тощо.

Розглянемо ці питання докладніше.

БЛОКУВАННЯ ВЕБРЕСУРСІВ

Після відновлення незалежності нашої держави законодавство України тривалий час рухалось у бік лібералізації та посилення гарантій для свободи вираження поглядів. Це було вкрай необхідно для побудови демократії, адже комуністичний режим жорстко контролював обіг інформації в суспільстві.

Зважаючи на це, до статті 15 Конституції України було включено положення про те, що цензура в Україні заборонена. Частина перша статті 24 Закону України «Про інформацію» цей припис дещо конкретизувала. У ній йдеться про те, що забороняється цензура, тобто будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення за-

борони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

Отже, як видно з наведеного, згаданий Закон надає лише судам право обмежувати поширення того чи іншого контенту.

Поява та розвиток інтернету призвели до розширення можливості шукати, передавати та одержувати інформацію та ідеї, надавши реальний шанс кожному надсилати повідомлення конкретній особі, певній спільноті чи інформувати широку громадськість 24 години на добу 7 днів на тиждень незалежно від кордонів без попереднього погодження з ким би то не було. Це, безперечно, мало значний позитивний вплив на свободу вираження поглядів.

Разом з тим інтернет як особлива технологія, яка має властивість швидко передавати інформацію необмеженому колу осіб та тривалий час її зберігати, несе й низку серйозних ризиків для захисту державних інтересів, прав і свобод людини тощо. Зокрема, поширення в інтернеті недостовірної інформації про особу або персональних даних чи інших відомостей про її приватне життя можуть завдати значно більшої шкоди репутації чи праву на приватність, ніж оприлюднення такої інформації у традиційних ЗМІ. Інтернет також активно використовується з метою вчинення злочинів (наприклад, для поширення інформації про продаж наркотичних засобів або порнографічних зображень, іншої забороненої законодавством України продукції, для заволодіння майном шляхом введення людей в оману, для здійснення незаконної діяльності з організації азартних ігор тощо). Усі ці та багато інших викликів потребують ефективного реагування з боку держави.

На цей аспект зверталась увага, зокрема, в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України». Європейський суд визнав, що держави-члени мають позитивні обов'язки здійснювати окреме правове регулювання поширення інформації в інтернеті, яке враховуватиме наведені особливості.

Незважаючи на те, що з моменту ухвалення рішення у згаданій справі минуло більш ніж десять років, зазначене позитивне зобов'язання щодо правового регулювання особливостей поширення інформації в мережі Інтернет Україною так і не виконане.

У 2014 році з початком російської збройної агресії щодо України відсутність вказаного спеціального регулювання стала ще відчутнішою, адже стосовно нашої держави, окрім збройного протистояння, на постійній основі ведеться інформаційна війна, яка супроводжується масовими вкидами дезінформації та маніпулятивних повідомлень, закликами до насильницького повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності тощо. Такого роду повідомлення ширяться інтернетом, вчиняючи свій негативний вплив. Звісно, це також потребує відповідної реакції з боку держави.

Проте і після цього якісне законодавство у сфері регулювання інтернету в Україні так і не з'явилось. Навіть Закон України «Про санкції», прийнятий україн-

ським парламентом у серпні 2014 року, з наступними змінами та доповненнями 2017, 2020 та 2021 років, не передбачає санкцій, безпосередньо спрямованих на обмеження доступу до незаконної інформації, яка поширюється в мережі Інтернет. Таких норм не містить і КПК України, який визначає процедуру досудового слідства та судового розгляду справ, у тому числі пов'язаних із вчиненням злочинів проти національної, громадської безпеки, проти громадського порядку та моральності тощо.

У результаті органи державної влади намагаються боротися з наведеними незаконними впливами із використанням наявних правових інструментів, застосовуючи норми чинних правових актів.

Моніторинг цифрових прав демонструє, що фактично блокування вебсайтів та інших інформаційних вебресурсів наразі здійснюється двома найпоширенішими способами: шляхом прийняття Указів Президента України, якими вводяться в дію рішення РНБО про введення санкцій, та в судовому порядку шляхом накладення арешту на майнові права інтелектуальної власності, які начебто виникають у користувачів вебресурсів, та покладення на інтернет-провайдерів обов'язку обмежити до них доступ.

Застосування зазначених способів обмеження доступу до інформації має вплив на необмежене коло користувачів інтернету, а тому є найбільш загрозливим. Саме тому такі дії кваліфікуються як порушення цифрових прав загального характеру.

Обмеження доступу до вебресурсів у позасудовому порядку шляхом накладення санкцій на підставі Указів Президента України

Для блокування вебсайтів використовується такий вид санкцій, як «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом». Відповідно до частини другої статті 3 Закону України «Про санкції» застосування санкцій ґрунтується на принципах законності, прозорості, об'єктивності, відповідності меті та ефективності.

Принцип законності відповідно до практики Європейського суду з прав людини передбачає, що втручання держави «не просто повинно ґрунтуватися на національному законодавстві – саме **законодавство повинно відповідати певним умовам «якості»**. Зокрема, норма не може вважатися законом до того часу, поки її не буде сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати громадянинові можливість регулювати свою поведінку: він повинен бути здатен – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія… Поняття передбачуваності стосується не тільки поведінки, наслідки якої заявник повинен мати можливість обґрунтовано передбачати, а й «формальностей, умов, обмежень або санкцій», які можуть поширюватися на таку поведінку, якщо буде встановлено, що вона порушує національне законодавство»[20].

Наявність такого виду санкцій, як «інші санкції, що відповідають принципам їх

20 Див. п.п. 51–52 рішення у справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України», режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_807#n148

застосування, встановленим цим Законом», не дає можливості передбачити, що його можна використовувати для блокування чи іншого обмеження доступу до вебресурсів. Зазначена правова норма сформульована надзвичайно широко і дозволяє впроваджувати будь-які обмежувальні заходи на розсуд органів влади. Зокрема, цей вид санкцій застосовують і для обмеження доступу до вебресурсів, і для позбавлення військових та спеціальних звань, що також свідчить про те, що зміст правової норми не відповідає принципу передбачуваності (і принципу верховенства права загалом).

Невизначеність посилюється ще й тим, що зазначене блокування здійснюється в позасудовому порядку на підставі статті 5 Закону України «Про санкції», тоді як наведена вище частина перша статті 24 Закону України «Про інформацію» дозволяє обмежувати доступ до інформації виключно в судовому порядку.

За наявності таких суперечностей між чинними нормативно-правовими актами, які мають однакову юридичну силу, практично неможливо розумною мірою передбачати наслідки поведінки особи у сфері реалізації її права на свободу вираження в інтернеті, що свідчить про неналежну якість законодавства України у цій сфері.

Крім того, при застосуванні санкцій на «інтернет-провайдерів» накладаються різні обов'язки, як-от:

- заборона інтернет-провайдерам надавати користувачам послуги з доступу до мережі Інтернет;
- блокування інтернет-провайдерами доступу до ресурсів;
- блокування доступу до вебресурсів та інших доменів, які будуть використовуватися однією з юридичних осіб.

Отже, застосування одного й того самого виду санкцій може мати різні правові наслідки, що також не додає передбачуваності цій правовій нормі.

Викладене, на наше переконання, свідчить про те, що існує нагальна потреба в аналізі практики застосування Закону України «Про санкції» та внесенні змін до нього з метою покращення його якості та, зокрема, усунення наведених недоліків.

Наразі є низка законодавчих ініціатив із цього питання, які варті уваги та опрацювання.

Крім того, під час підготовки відповідних змін необхідно врахувати технічні аспекти, пов'язані із реалізацією зазначених обмежень, з огляду на практику Європейського суду з прав людини, зокрема, у справах «Vladimir Kharitonov v. Russia», application no. 10795/14; «Bulgakov v. Russia», application no. 20159/15; «Engels v. Russia», application no. 61919/16; «OOO Flavus and Others v. Russia», application nos. 12468/15 and 2 others).

Блокування вебресурсів у судовому порядку шляхом накладення арешту на «майнові права інтелектуальної власності користувачів»

Такий спосіб блокування вебсайтів стає дедалі популярнішим. При цьому за його застосуванням до суду вже звертаються не лише слідчі та прокурори, а й адвокати в інтересах своїх клієнтів – «потерпілих» у кримінальних провадженнях після внесення відповідної інформації до ЄРДР. Нерідко такий вид обмеження до-

ступу застосовується до інформаційних, зокрема новинних, сайтів, а не лише до ресурсів, які використовуються для досягнення злочинної мети (продаж наркотиків, підакцизних товарів без акцизних марок, поширення порнографії, організація онлайн-казино тощо).

Застосування такого виду блокування вебсайтів, незалежно від їхнього змісту, також порушує згаданий вище принцип законності. Це пояснюється тим, що відповідно до КПК України арешт належить до заходів забезпечення кримінального провадження, перелік яких є вичерпним. Блокування сайтів шляхом їх арешту КПК України **не передбачено**.

Крім того, відповідно до ще чинного Закону України «Про телекомунікації» обмеження доступу до сайту можливе лише за рішенням суду у разі розповсюдження дитячої порнографії. Інших підстав для обмеження доступу до інформації закони України не містять.

Інші порушення принципу законності полягають у тому, що в таких випадках суди надто широко тлумачать закон, внаслідок чого діють із порушенням принципу верховенства права, оскільки:

а) завданням арешту майна є запобігання можливості приховування майна, його пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження (частина друга статті 170 КПК України), а не обмеження доступу до інформації;

б) з метою збереження речових доказів (зазвичай саме цю мету зазначають українські суди) дозволено накладати арешт лише на майно, що має ознаки речового доказу, а сайт – нематеріальний об'єкт;

в) з метою блокування сайтів українські суди, як правило, накладають арешт на права, зміст яких не встановлюють.

Варто також зауважити, що під час накладення такого «арешту» зміст спірних вебсайтів зазвичай не перевіряється, їхні власники до участі у розгляді справи не залучаються, дізнаючись про ухвалені рішення випадково лише після припинення функціонування вебсайту, існування альтернативних способів протидії поширенню спірної інформації не перевіряється. Це, в свою чергу, може свідчити про неналежний судовий контроль та однобічність судового розгляду.

Крім того, ухвали судів про блокування вебсайтів можуть оскаржуватись лише в апеляційному порядку. При цьому практика судів у різних областях України може відрізнятися. Вона не є сталою навіть у межах одного суду. Одні й ті самі судді нерідко ухвалюють протилежні за змістом рішення з цього питання.

Відповідно, окремою проблемою є відсутність єдиної для всієї держави практики розгляду судами зазначеної категорії справ.

Описана ситуація свідчить про те, що наразі існує гостра потреба у врегулюванні питання про обмеження поширення злочинного контенту в інтернеті та припинення блокування вебсайтів шляхом накладення на них арешту.

УХВАЛЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРО ВИДАЛЕННЯ СПІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Моніторинг цифрових прав показує, що в Україні щомісяця ухвалюється в середньому 6–7 судових рішень про видалення спірної інформації з мережі Інтернет. Як правило, це рішення у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

Інколи видалення застосовується як окремий спосіб правового захисту, який використовується поряд із спростуванням, а інколи – як один із видів спростування інформації («спростування шляхом видалення»).

Ухвалюються й інші судові рішення, якими забороняється поширення спірної інформації. Це рішення про заборону поширення спірних відомостей, блокування публічного доступу до інформації, у зв'язку з поширенням якої заявлено позов, тощо.

Так чи інакше всі вони спрямовані на заборону розповсюдження певного контенту, що є одним із найсуворіших обмежень свободи вираження.

Такий ступінь втручання вимагає від держав дотримання вимог, передбачених частиною другою статті 10 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція), а саме: наявності відповідного правового підґрунтя в національному законодавстві (тобто закону, що відповідає вимогам якості та доступності), переслідування легітимної мети та дотримання критерію «необхідності в демократичному суспільстві», який, у свою чергу, вимагає збалансування конкуруючих прав та викладення необхідних і достатніх мотивів для ухвалення рішення.

Втім, як свідчить українська судова практика, зазначені вимоги в переважній більшості випадків ігноруються.

У контексті дотримання принципу законності необхідно звернути увагу на таке.

Ухвалюючи зазначені рішення, суди побіжно згадують статтю 32 Конституції України. Ця правова норма гарантує кожному судовий захист права «вимагати вилучення будь-якої інформації», не встановлюючи конкретних підстав для реалізації цієї гарантії та не зобов'язуючи суд задовольняти кожну таку вимогу.

З огляду на це самого лише посилання на статтю 32 Конституції України, на наш погляд, недостатньо для ухвалення рішень про задоволення вимог про видалення спірної інформації, зокрема, у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

Варто також зауважити, що в поодиноких випадках в судових рішеннях зустрічається посилання на частину другу статті 278 Цивільного кодексу України (ЦК України), відповідно до якої у разі, якщо особисте немайнове право фізичної особи порушене в номері (випуску) газети, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які випущені у світ, суд може (але не зобов'язаний) заборонити (припинити) їх розповсюдження до усунення цього порушення, а якщо усунення порушення неможливе (що також повинно бути встановленим судом), – вилучити тираж газети, книги тощо з метою його знищення.

Зазначена правова норма, як видно з її тексту, дозволяє суду забороняти (припиняти) розповсюдження інформації, яка завдає шкоди немайновим правам особи, і, у крайньому випадку, – вилучати носії, на яких вона зафіксована (тираж газети, книги тощо). Проте вона не передбачає видалення інформації ні з газет, книг, кінофільмів тощо, ні з вебресурсів.

Не можна, на наш погляд, ставити знак рівності і між забороною (припиненням)

розповсюдження спірного матеріалу до усунення порушення прав позивача і видаленням інформації з вебресурсу. Для видалення характерним є повне знищення інформації без можливості її поновлення, що не дає змоги залишити її навіть в архіві сайту (за умови обмеження доступу до нього). Тому навіть із таких міркувань видалення є значно серйознішим видом втручання порівняно із забороною (припиненням) розповсюдження спірного матеріалу до усунення порушення прав.

Таким чином, статті 32 Конституції України та 278 ЦК України, а також інші нормативно-правові акти України не передбачають такого способу правового захисту, як видалення спірної інформації з оприлюдненого в інтернеті тексту чи відео (або всього тексту чи відео).

Відсутній у законодавстві України й такий спосіб правового захисту, як блокування публічного доступу до інформації. Покладення судом на відповідача обов'язку здійснити спростування спірної інформації шляхом її видалення взагалі суперечить суті такого способу правового захисту, оскільки спростування недостовірної інформації здійснюється у такий самий спосіб, у який вона була поширена (частина сьома статті 277 ЦК України).

Інші аспекти цієї проблеми описані в аналітичному звіті «Судова практика у справах про поширення інформації в інтернеті: тенденції та проблеми правозастосовної практики»[21].

Застосування наведених заборон на розповсюдження інформації в інтернеті, які не передбачені законами України, створює ситуації, подібні до тієї, що мала місце у справі «Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України», де на заявника було покладено обов'язок вибачитись. Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що таке втручання у права заявників не було передбачене законом, у зв'язку з чим встановив порушення статті 10 Конвенції. Аналогічна оцінка може чекати й на судові рішення про видалення, блокування, спростування шляхом видалення спірної інформації.

З іншого боку, ще більше занепокоєння викликає той факт, що, покладаючи на відповідачів обов'язок видалити спірну інформацію чи забороняючи поширення тих чи інших відомостей або зобов'язуючи заблокувати публічний доступ до них, **суди не мотивують свої рішення в цій частині**.

Разом з тим тлумачення правових норм належить саме до компетенції суду. Пояснюючи причини застосування тих чи інших приписів закону в конкретних ситуаціях, суди наповнюють змістом навіть ті правові норми, які сформульовано дещо загально, і роблять їх у такий спосіб більш передбачуваними. Мотивування судових рішень сприяє належному захисту інтересів кожної зі сторін, а також дає можливість проводити предметні дискусії. Зрештою, воно допомагає формуванню єдиної та сталої судової практики, що також є важливим з точки зору передбачуваності закону.

З огляду на це значним недоліком є те, що суди уникають наведення мотивів своїх рішень про видалення, блокування, заборону поширення спірної інформації.

21 Судова практика у справах про поширення інформації в інтернеті: тенденції та проблеми правозастосовної практики, https://bit.ly/3eHXQks, стор. 21–32.

Аналіз судових рішень у цій категорії справ також демонструє відсутність спроб збалансувати конкуруючі права та законні інтереси сторін (право на свободу слова, з одного боку, та право на захист репутації особи як складову права на приватність, з іншого).

На жаль, описані проблеми притаманні переважній більшості проаналізованих рішень.

Лише в деяких випадках суди обґрунтовували необхідність видалення спірних відомостей тим, що, залишаючись у мережі Інтернет, вони продовжуватимуть порушувати особисті немайнові права позивачів. Але такі мотиви не пояснюють нагальної потреби у знищенні спірних відомостей, адже поновити права позивача дає змогу спростування недостовірної інформації про нього. Обґрунтування того, чому спростування недостатньо для захисту прав позивача, на жаль, нам не вдалось знайти в жодному із судових рішень.

ПОГРОЗИ, НАПАДИ ТА ЦЬКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ, ТИСК НА ЖУРНАЛІСТІВ

Моніторинг цифрових прав показав, що журналісти та інші медіаучасники можуть зазнавати тиску, цькування, отримувати погрози через мережу Інтернет у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

Наприклад, у квітні 2021 журналістка Олена Дуб повідомила про масовану атаку на неї, яка здійснювалась через її акаунти в соціальних мережах та на мобільний телефон з російських номерів,[22] а журналіст, виконувач обов'язків шеф-редактора телеканалів ДП «Мультимедійна платформа іномовлення України» (телеканали UATV та «Дом») Олексій Мацука заявив про погрози фізичною розправою, які він отримував у соціальних мережах[23].

Такі прояви набувають значного поширення, а тому постає питання про впровадження швидких та ефективних заходів протидії їм, оскільки в такий спосіб здійснюється «охолоджувальний ефект» на свободу слова та плекається самоцензура, внаслідок чого суспільство не зможе отримувати важливу для його життєдіяльності інформацію.

ІНШІ ПОРУШЕННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ

Варто зазначити, що під час моніторингу фіксуються й інші порушення цифрових прав. Зокрема, суди й надалі **не завжди розмежовують факти і оціночні судження**, зобов'язуючи спростовувати останні, що значною мірою обмежує свободу вираження поглядів в інтернеті.

Останнім часом помітною стала тенденція до **зловживання процедурою встановлення фактів, що мають юридичне значення**, для визнання недостовірною та спростування інформації, поширеної в мережі Інтернет. У таких справах суди, як правило, не перевіряють існування фактичного підґрунтя для спірних висловлювань (як це відбувається у справах позовного провадження), повністю покладаючись лише на аргументи заявників про те, що спірні відомості є недостовірними. У такій категорії справ судами, як правило, не враховується критичний характер спірних публікацій та не розмежовуються факти і оціночні судження і,

22 https://www.facebook.com/dub.olena/posts/10217595238145937

23 https://imi.org.ua/news/zhurnalist-oleksij-matsuka-povidomyv-pro-pogrozy-i38688

як наслідок, нерідко має місце встановлення факту недостовірності статті чи відео загалом, а не конкретних зазначених у них фактів. Такий підхід дедалі більше перетворюється на спосіб цензурування думок та критичних зауважень, що поширюються в мережі Інтернет.

Серйозна проблема існує також із **незаконним збором та/або поширенням персональних даних або іншої інформації приватного характеру** в мережі. Нерідко це стається через зловмисні дії, коли бази персональних даних чи інформація з них продається чиновниками, які мають до них доступ[24], а також внаслідок недбалості посадових осіб[25], а інколи – через цілеспрямоване поширення персональних даних для здійснення тиску на особу[26].

Водночас занепокоєння викликає реакція на такі факти з боку судової влади. Зокрема, у справах за позовами водіїв програми журналістських розслідувань «Схеми: корупція в деталях», персональні дані яких, включно з домашніми адресами, номерами авто, паспортів, кодами ІНН, були оприлюднені в інтернеті, суди першої та апеляційної інстанцій відмовили позивачам у захисті їхнього права на приватність[27].

ЗНАЧНІ ПОТЕНЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Значні загрози порушення цифрових прав несе в собі низка законопроєктів. Наприклад, 28 січня 2021 року Верховна Рада України прийняла у першому читанні законопроєкт (реєстр. № 3196-д) про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України». Цей проєкт надає Службі безпеки України право на доступ до будь-яких баз даних, приладів аудіо- та відеоспостереження та інших матеріальних носіїв інформації, хоч і за згодою їхніх власників або суду, втім, без чіткого визначення обсягу інформації, яку можна обробляти для цілей національної безпеки, а також правил обробки цієї інформації. Окрім цього, проєкт передбачає право СБУ за рішенням суду знімати інформацію з телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж (інформацію про абонента, телекомунікаційні послуги, їхні тривалість, зміст), проте в ньому не визначено процедури зняття інформації. Вказаний проєкт закону також дозволяє анулювати ліцензію будь-якого теле- чи радіомовника за поданням СБУ, якщо, на думку останньої, мовник здійснює діяльність, що загрожує національній безпеці України. Окрім цього, передбачені повноваження СБУ щодо блокування вебсайтів як на підставі рішення суду, так за одноосібним рішенням уповноваженого заступника голови апеляційного суду строком на сім днів. Громадські організації закликали народних депутатів України усунути недоліки проєкту закону при підготовці документа до другого читання або відхилити його, якщо усунути їх неможливо.

Інший законопроєкт – про внесення змін до деяких законів України щодо засудження ідеології «руського міра» (реєстр. № 5258), зареєстрований у Верховній

24 https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpoliczejski-vykryly-dvox-osib-u-nezakonnomu-zbuti-informacziyi-pro-peretyn-derzhavnogo-kordonu-ukrayiny-8221/

25 https://bykvu.com/ua/bukvy/telefoni-j-adresi-zapisanih-na-vakcinaciju-potrapili-u-vidkritij-dostup-jak-ce-stalosja/

26 https://www.radiosvoboda.org/a/news-schemes-portnov-dani/30248189.html

27 https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-portnov-pechersky-sud/31093848.html

Раді України 17.03.2021 року, пропонує внести зміни до низки законодавчих актів України. Проблема полягає в тому, що він не містить чіткого та передбачуваного визначення поняття «пропаганда «руського міра», але пропонує надати РНБО право самостійно, без рішення суду, припиняти діяльність юридичних осіб, політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації в разі невиконання ними вимог Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та забороненої законом фінансової, адміністративної, іншої ресурсної підтримки ідеології «руського міра», що загрожує національній безпеці та незалежності України. Запропонована норма несе в собі серйозний ризик порушення цифрових прав.

Не вдаючись до перерахування всіх проблемних законопроєктів, про які зазначено в щомісячних Індексах порушень цифрових прав, хочемо наголосити, що такі законодавчі ініціативи потребують пильної уваги з боку громадянського суспільства та активних дій, спрямованих на запобігання появі правових норм, які негативно впливатимуть на права людини, в тому числі в цифровому середовищі.

Варто звернути увагу й на те, що практично щомісяця фіксуються факти поширення шкідливого контенту та програмного забезпечення, які можуть завдавати шкоди цифровим правам. Йдеться про виявлення різного роду вразливостей програмного забезпечення, яке дає змогу несанкціоновано збирати персональну інформацію користувачів, а також про факти поширення фішингових листів, спам-розсилок, листів, що містять шкідливий контент, загрози блокування акаунтів у соціальних мережах у зв'язку зі скаргами на оприлюднення не забороненого до розповсюдження на території України контенту (наприклад, інформації патріотичного характеру тощо).

Вкрай важливо інформувати про це громадськість та проводити просвітницькі заходи для запобігання настанню негативних наслідків.

IV. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховній Раді України

- Розробити та прийняти якісне законодавство у сфері регулювання відносин, пов'язаних із розповсюдженням, зберіганням, вилученням інформації в (з) мережі Інтернет, врахувавши особливості, притаманні цій мережі, та визначивши адекватні форми й механізми реагування державних органів на правопорушення, вчинені із використанням мережі Інтернет.

Зокрема:

1) визначити поняття інтернет-ЗМІ та їхній правовий статус, правовий статус соціальних мереж (платформ спільного доступу до інформації та відео) та інших інтернет-посередників, а також врахувати технічні аспекти, пов'язані із реалізацією можливих обмежень. Зокрема, взяти до уваги стандарти, які напрацював у своїй практиці Європейський суд з прав людини (прийняти проєкт закону № 2693-Д «Про медіа»);
2) оновити законодавство у сфері захисту персональних даних, у тому числі в контексті їх захисту від порушень, вчинених онлайн (прийняти проєкт закону № 5628 «Про захист персональних даних» та проєкт закону, який регулюватиме діяльність державного органу нагляду та контролю у сфері персональних даних);
3) оновити виборче законодавство в частині правовідносин, пов'язаних з агітацією та інформуванням у мережі Інтернет;
4) внести зміни до Закону України «Про санкції» з метою покращення його якості в частині застосування санкційного механізму щодо вебсайтів та інформації в мережі Інтернет;
5) враховувати міжнародні підходи, в тому числі стандарти, які напрацював Європейський суд з прав людини, при прийнятті законів у сфері національної безпеки, які містять положення щодо реагування спецслужб та правоохоронних органів на правопорушення в мережі Інтернет.

При прийнятті законодавства, що регулює суспільні відносини, пов'язані із реалізацією прав та свобод онлайн, слід врахувати такі стандарти:

– підстави та порядок обмеження свободи поширювати та отримувати інформацію в інтернеті (у тому числі шляхом обмеження доступу до інформаційних ресурсів) мають бути чітко визначені законом. Такий закон має бути доступним, передбачуваним, таким, щоб особа могла з достатньою впевненістю завчасно передбачити законність або незаконність своїх дій та здійснити захист від свавільних дій державних органів, які забезпечуватимуть виконання обмежень;
– обмеження мають відповідати нагальній суспільній потребі та бути пропорційними. Блокування інформаційних ресурсів загалом (а не лише незаконного контенту) допускається як виняткових захід, якщо підстави його застосування визначені законом, за умови дотримання принципу пропорційності та належної правової процедури, і лише якщо не можуть бути застосовані менш обмежувальні альтернативні заходи;

- обмеження мають ґрунтуватися на рішенні суду або іншого незалежного адміністративного органу із подальшим його затвердженням у судовому порядку;
- держава має утриматися від безпідставного розширення повноважень правоохоронних органів, що можуть призвести до необґрунтованого втручання в права особи на таємницю кореспонденції та захист персональних даних. Проведення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, зважаючи на переважно таємний характер таких заходів, потребує чіткого визначення підстав, меж, кола суб'єктів, до яких (не) можуть застосовуватися конкретні заходи, та процедури проведення відповідних дій, а також встановлення механізмів належного нагляду та контролю для недопущення випадків перевищення повноважень.

• Провести ґрунтовний аналіз чинної законодавчої бази, яка передбачає реагування спецслужб та правоохоронних органів на правопорушення в мережі Інтернет, і визначити ефективність її застосування, недоліки, причини тих чи інших вад застосування. На підставі зазначеного аналізу прийняти рішення про необхідність та доцільність відповідних змін.
• Здійснювати ефективний парламентський контроль за спецслужбами та правоохоронними органами в частині їхньої діяльності, яка призводить до обмежень прав та свобод людини, що реалізуються онлайн.

Судовій гілці влади

• Забезпечити широке застосування в судовій практиці щодо блокування вебсайтів, спростування та видалення інформації в мережі Інтернет, притягнення до кримінальної відповідальності за поширення інформації онлайн або до адміністративної відповідальності за статтею 173-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення стандартів з відповідної практики Європейського суду з прав людини. Особливо в категоріях справ, де є недоліки або прогалини в національних нормативно-правових актах.
• Припинити практику накладання арешту на майнові права інтелектуальної власності користувачів вебсайтів шляхом блокування доступу до них у кримінальних провадженнях як таку, що не відповідає нормам КПК України і порушує стандарти захисту прав та свобод людини згідно зі статтею 10 Конвенції.
• Наводити мотиви ухвалення судових рішень, зокрема у справах, які стосуються обмеження доступу до вебресурсів, видалення, блокування інформації, поширеної в інтернеті, тощо. При цьому: звертати увагу на вплив спірних відомостей на аудиторію та наявність або відсутність негативних наслідків від їхнього поширення; наводити відповідні та достатні підстави на виправдання втручання у право на свободу вираження поглядів, балансувати конкуруючі права та законні інтереси сторін (право на свободу слова, з одного боку, та право на захист репутації особи як складову права на приватність, з іншого).
• Розглядаючи справи про видалення спірної інформації з вебсайту чи іншого інформаційного ресурсу в інтернеті, перевіряти законність таких вимог (існування необхідного підґрунтя для застосування такого способу правового захисту в законодавстві України), їх обґрунтованість, а також оцінювати можливість захисту прав позивача шляхом застосування інших, менш

обтяжливих способів правового захисту, враховуючи при цьому принципи, сформульовані Європейським судом з прав людини згідно зі статтею 10 Конвенції.
- Забезпечити єдність судової практики у справах про адміністративні правопорушення за статтею 173-1 КУпАП. Оцінка одних і тих самих обставин справи не повинна призводити до ухвалення різних, протилежних за змістом судових рішень.
- Наводити у судових рішеннях повний текст повідомлення, поширення якого онлайн стало підставою для відповідного провадження, проводити його ретельний аналіз, враховуючи відповідний контекст та надаючи оцінку всім ознакам складу того чи іншого правопорушення чи делікту. Уникати повного приховування змісту повідомлень (Інформація_1, Інформація_2), які стали підставою для відповідного провадження, у примірниках рішень, які публікуються в Єдиному державному реєстрі судових рішень.
- Застосовуючи той чи інший спосіб правового захисту, не порушувати авторські чи інші права учасників судового розгляду і дотримуватись принципу пропорційності.
- Забезпечити дотримання вимог законодавства України стосовно змісту тексту спростування.
- Розробити курс або курси підвищення кваліфікації суддів щодо особливостей розгляду судами справ, пов'язаних із поширенням інформації в мережі Інтернет.

Слідчим МВС та СБУ
- Припинити практику звернення до суду із клопотаннями про накладення арешту на майнові права інтелектуальної власності, які начебто виникають у користувачів вебсайтів, з метою блокування доступу до них у кримінальних провадженнях як таку, що не відповідає нормам КПК України і порушує стандарти захисту прав та свобод людини згідно зі статтею 10 Конвенції.
- Неухильно дотримуватись вимог національного законодавства, а також конвенційних стандартів при отриманні доступу до персональних даних осіб.
- Підвищити рівень кваліфікації співробітників, які здійснюють підготовку та оформлення адміністративних матеріалів за статтею 173-1 КУпАП, досудове розслідування в кримінальних справах щодо поширення контенту в мережі Інтернет.

Громадським організаціям:
- Посилити і розширити громадський контроль за законодавчими ініціативами, які стосуються реалізації прав і свобод людини онлайн, та практикою застосування відповідного чинного законодавства України.
- Розробити онлайн-курс щодо реалізації та захисту прав людини і основоположних свобод у цифровому середовищі, до якого включити розділ, присвячений особливостям поширення (в тому числі індексації), обробки, зберігання та видалення, деіндексації інформації в інтернеті (технічні аспекти, які повинні знати юристи).